

ODNOS BRITANSKOG CARSTVA I IRSKE TIJEKOM 19. I 20. STOLJEĆA

Povijest odnosa Britanskog Carstva i Irske kompleksna je tema obilježena nizom sukoba i previranja. Od prvih doticaja u 12. stoljeću, pa sve do proglašenja neovisnosti sredinom 20. stoljeća, Irska je bila pod stalnom kontrolom i utjecajem britanske vlade. Situacija je u Irskoj, stoga bila izrazito nestabilna, posebice uzimajući u obzir nesigurnost njezina položaja u Britanskom Carstvu. Upravo je ta tema glavno pitanje ovog rada čiji je cilj osvijetliti položaj Irske u Britanskom Carstvu i razjasniti radi li se o sastavnom dijelu Ujedinjenog Kraljevstva ili o koloniji. Sukladno tome, rad će prikazati neke od glavnih alata kolonizacije koji su se javljali u Irskoj, poput vojnih i policijskih snaga, kulturne asimilacije te nametanja engleskog obrazovanja i jezika. Isto tako, rad donosi pregled situacije u Irskoj tijekom 20. stoljeća, odnosno pregled političkih previranja u čijoj se pozadini nalazilo Britansko Carstvo.

Ključne riječi: *Irska, Britansko Carstvo, kolonija, kolonizacija, neovisnost*

1. UVOD

Položaj i uloga Irske u kontekstu Britanskog Carstva je vrlo specifično pitanje čije proučavanje zahtijeva sagledavanje različitih perspektiva. Dugi niz stoljeća nalazila se pod britanskim bremenom, pri čemu su njihovi doticaji bili vidljivi puno prije nego što je došlo do formalnog ujedinjenja. Premda se Irska nalazi relativno blizu samom središtu Britanskog Carstva, njezina je pozicija u širem spektru odnosa bila vrlo upitna. Razloga je za to bilo mnogo, od same geografske blizine, religije, pa na koncu do političkih tenzija, zbog čega je ključno pitanje koje se protezalo kroz 19. i 20. stoljeće bilo koji je zapravo položaj Irske unutar Britanskog Carstva te je li ona bila integralni dio Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Irske s određenim kolonijalnim elementima ili je bila kolonija¹ kao takva. Upravo je ta tematika kompleksnosti odnosa predmet rasprave brojnih povjesničara jer je zbog različitih karakteristika britanske vladavine u Irskoj teško definirati njezin položaj i jer je nemogućnost sprječavanja razvoja irskog nacionalizma, u konačnici, bilo početna točka raspada britanske kolonijalne moći. Slijedom toga, ovaj će se rad fokusirati na položaj i karakteristike britanske vladavine u Irskoj tijekom 19. i prve polovice 20. stoljeća, s ciljem sažimanja ključnih fenomena unutarnje

1 Kolonija je država, zemlja ili teritorij u gospodarskoj i političkoj ovisnosti o gospodarski i vojno jačim državama. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/kolonije> (pristupljeno: 15.11.2024.)

kolonizacije i procesa stvaranja neovisnosti. Točnije, pokušat će se odgovoriti na pitanje je li Irska bila dominion², kolonija ili pak nešto treće, osvrćući se na aspekte koji Irsku čine specifičnim primjerom britanske carske, a sukladno tome, i kolonijalne vladavine.

2. IRSKA U 19. STOLJEĆU

Irska se u sferi britanskih interesa našla već od prvih pokušaja širenja anglo-normanskih utjecaja u 12. stoljeću.³ Daljnji pokušaji nametanja britanske vlasti počeli su se širiti u 16. stoljeću, formiranjem niza zakona kojim su engleska vlada i monarh kontrolirali irska politička, vjerska i gospodarska pitanja.⁴ Jedan od značajnih razloga za kontrolu i intenzivan nadzor bila je i geografska blizina Irske koja je omogućavala neprijateljima Britanskog Carstva pristup nje-govu središtu. Formalno postaje dijelom Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Irske 1800. godine, pri čemu joj je Zakon o uniji omogućio 100 mjesta u Donjem te 32 mjesta u Gornjem domu.⁵ Premda pojedini povjesničari pripojenje Irske Engleskoj i Škotskoj interpretiraju kao aneksiju koja je bila odgovor na nered u Irskoj s kraja 18. stoljeća, razlozi su za to bili raznoliki te zasigurno nisu bili ishitrena reakcija na samo još jedan u nizu nereda.⁶ Međutim, unija nije riješila probleme, već je Irska kroz cijelo 19. i polovicu 20. stoljeća ostala mjesto razdora između zagovaratelja samostalnosti i unije, katolika i protestanata.⁷ Sam je irski problem moguće promatrati kroz tri faze, od kojih je prva trajala od 1171. do 1921. godine. Središnji motiv ove faze bilo je osiguravanje irske neovisnosti. Druga faza započela je podjelom irskog otoka 1921. godine na Slobodnu Irsku Državu⁸ na jugu te Sjevernu Irsku, dok se treća faza fokusira na su-vremene odnose protestantske većine i katoličke manjine u Sjevernoj Irskoj.⁹

Baš kao što je Fitzpatrick istaknuo, povezivanje u zajedničku državu Irskoj nije donijelo izjednačenje u ekonomskim ili administrativnim poslovima, već samo dodatne namete na održavanje vojske i isplaćivanje državnih dugova, koji su bili neproporcionalni u odnosu na bogatstvo i broj stanovnika Irske. Primjerice, u Irskoj je djelovao snažan vojni i policijski nadzor, održavan i u vrijeme mira, ali i brojne vojne i mornaričke ustanove za čije su održavanje Irci plaćali visok godišnji porez.¹⁰ Preciznije, Irci su bili prisiljeni financirati alat kontrole britanske vlasti u vlastitoj državi, dok su ih oporezivanje i održavanje britanske vojne sile dovodili u gori položaj od onog kojeg su imale formalne kolonije. Naime, one su bile oslobođenje odgovornosti uzdržavanja vojske i otplaćivanja državnog duga, ali su osim toga imale mogućnost i reguliranja vlastitih poreza te obaveza prema Britanskom Carstvu. Osim toga, unija nije donijela elemente

2 Dominion je naziv za određene dijelove britanskog Commonwealtha koji su imali određen stupanj samouprave. <https://enciklopedija.hr/clanak/dominion> (pristupljeno: 15.11.2024.)

3 A. JACKSON, 2013, 74.

4 P. LEVINE, 2007, 9.

5 P. LEVINE, 2007, 2.

6 D. FITZPATRICK, 1999, 495.

7 P. LEVINE, 2007, 98.

8 Irish Free State ili Irska Slobodna Država je naziv za južni dio Irske uspostavljen nakon Anglo-irskog sporazuma. Sjeverna Irska odlučila je ne biti dijelom Irske Slobodne Države. Nakon njezine uspostave unija počinje nositi naziv Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske. <https://www.britannica.com/place/Ireland/Independent-Ireland-to-1959> (pristupljeno: 15.11.2024.).

9 M. BILANDŽIĆ, 2004, 135–136.

10 D. FITZPATRICK, 1999, 495.

slobodne trgovine, niti ujednačenu monetu, za što je trebalo više od dvadeset godina nakon samog pripojenja, što je Irsku stavljalo u nepovoljan položaj.¹¹

3. ZNAČAJ IRSKE U KONTEKSTU BRITANSKOG CARSTVA

Značajnost se Irske ogleda u njezinoj poljoprivrednoj i trgovačkoj djelatnosti te radnoj snazi izvoženoj u sve dijelove Britanskog Carstva. Slijedom toga, valja naglasiti kako je Irska bila značajan britanski trgovački partner, do te mjere da je razmjena dobara parirala razmjeni Britanije s Indijom, pri čemu je, očekivano, većina kapitala tekla iz Britanije prema Irskoj. Premda je većinski bila poljoprivredna zemlja, posebice u prvoj polovici stoljeća, razvoj agrikulturne i industrijske proizvodnje povezane s pristupom engleskom tržištu učinili su je važnim carskim podanikom.¹² Razvijena je industrijska djelatnost Ulstera, stoga igrala važnu ulogu, ne samo u kontekstu irskog razvoja, već i u kontekstu separatističke borbe 20. stoljeća.¹³ Međutim, kada je riječ o kapitalu, irskih je dioničara, u odnosu na one britanske, bilo izrazito malo. Osim toga, većina osiguravajućih i dioničarskih društava, banaka te željezničkih poduzeća osnovana je od strane Engleza, što ide u korist Fitzpatrickovoj ideji da su Irci kao „ekonomski imperijalisti“ bili nevažni.¹⁴ Kao posljedica toga, ali i činjenice da postoji manjak podataka koji bi detaljizirao točan tok kapitala, među pojedincima se povjesničarima, poput Olivera MacDonagha, javlja teza da Irska kao kolonija nije bila profitabilna. Temelji se na činjenici da Britanci iz nje nisu mogli dobivati dovoljnu količinu dobara, što se u konačnici smatra ključnom ulogom kolonije. Ipak, takva teza ne drži vodu, posebice kada se u obzir uzme činjenica da je irska proizvodnja bila od ključnog značaja u trenucima kada dolazi do prekida prekooceanske trgovine uzrokovane Prvim svjetskim ratom.¹⁵

Nadalje, ono što svakako treba spomenuti jest da je Irsku 19. stoljeća obilježilo pitanje položaja same države unutar Britanskog Carstva, što je dovodilo do brojnih nesuglasica i razilaženja u mišljenjima. Kao jedan od ključnih razloga za to svakako se može navesti razilaženje između teorije, odnosno stanja koje bi u Irskoj na temelju pripadnosti Ujedinjenom Kraljevstvu Velike Britanije i Irske trebalo postojati, te prakse koju je Britansko Carstvo provodilo na njezinu teritoriju.¹⁶ Tome u korist idu suprotstavljene kolonijalno-integrativne silnice koje okružuju irski status unutar Britanskog Carstva, pri čemu Fitzpatrick ističe da je Irsku teško definirati uz pomoć postojećih koncepata i tako je svrstati u idealni model.¹⁷ Stoga se Irska konstantno nalazila na raskršnici između sastavnog dijela unije i podređene države kojoj je potreban stalan britanski nadzor postignut transformacijom Iraca u Britance, barem prividno. Britansko se Carstvo prema susjednim zemljama, pa tako i prema Irskoj, odnosilo na način koji je bio karakterističan za njihove kolonijalne posjede, što može biti objašnjeno pojmom kojeg Levine naziva „unutarnja kolonizacija“, a prema kojemu su Irska, Škotska i Wales predstavljali prve kolonijalne napore unutar Britanskog Carstva.¹⁸ Posljedično tome, tretiranje Irske kao kolonijalne države očitovalo se u jasno izraženim utjecajima koji su se prošili i u ostale dijelove

11 D. FITZPATRICK, 1999, 495.

12 D. FITZPATRICK, 1999, 501.

13 D. MCMAHON, 1999, 139.

14 D. FITZPATRICK, 1999, 502.

15 D. FITZPATRICK, 1999, 502–503.

16 D. FITZPATRICK, 1999, 499.

17 D. FITZPATRICK, 1999, 500.

18 P. LEVINE, 2007, 1.

Britanskog Carstva. Irska je bila model kasnije stvorenih antikolonijalnih pokreta, njezino je nacionalno obrazovanje financirano od strane države poslužilo kao model osnovnoškolskog obrazovanja u Australiji, a uređivanje zemljišnih odnosa na temelju zakona iz 1881. utjecalo je na uređivanje istih odnosa u Indiji i Australiji.¹⁹ Sukladno tome, premda Irska nikad nije bila kolonija, niti je kao takva ikad definirana, nemoguće je zanemariti kolonijalne elemente isprepletene u svim aspektima države, koji su u konačnici imali povratni utjecaj na ostale kolonije te samo Britansko Carstvo u cjelini. Pokušaji uvođenja samouprave nekoliko puta u toku stoljeća nisu donijeli željeni napredak, a kolonijalni alati kontrole samo su dodatno otežali definiranje pitanja koje još uvijek nije riješeno.²⁰

4. ALATI KOLONIZACIJE

4.1. ADMINISTRACIJA I VOJSKA

Kako bi se pitanje Irske u potpunosti obuhvatilo, valja istaknuti alate kolonizacije, među kojima je najočitija bila administracija. Iako je Irska imala svoje predstavnike u parlamentu, nije imala samoupravu, pri čemu je hibridna vojno-civilna administracija stvarala samo dodatnu konfuziju. Poput Indije, bila je pod vlašću generalnog guvernera, odnosno Viceroya, dok su značajnu ulogu u upravi igrali i tajnik te podtajnik vlade, dakako uz nadzor i kontrolu Britanskog Carstva.²¹ Represivni državni aparat i siromaštvo udaljavali su irsku administraciju sve dalje od one engleske, a poticanje državnih intervencija i zanemarivanje slobode Iraca, činilo je Irsku tako sličnom koloniji.²² Slijedom toga, Irci nisu bili promatrani kao integrirani stanovnici Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Irske s ujednačenim pravima, već kao lokalno podaničko stanovništvo, kontrolirano i nadzirano od strane vojske, policije i paramilitarnih organizacija, organiziranih u svrhu očuvanja mira te gušenja nereda. Slijedom toga, irski je garnizon 1881. bio drugi po veličini, odmah poslije indijskog.²³ Preciznije rečeno, sredinom 19. stoljeća u Irskoj je bilo stacionirano oko 18 tisuća pripadnika vojnih i policijskih snaga koje su imale dopuštenje nošenja oružja i korištenja sile, baš kao što je bio slučaj i u drugim kolonijama.²⁴ Tzv. „irske lekcije“ tako su omogućile sastavljanje represivnih snaga i u drugim kolonijama, a koje su svoje uporište imale u „nomenklaturi, treningu i paramilitarnim funkcijama“ proizašlima iz irskih odreda.²⁵ S obzirom na to da je jedna od odlika kolonija upravo dominacija kolonizatora nad lokalnim stanovništvom, valja naglasiti da su britanski zapovjednici upravljali irskim garnizonom, odnosno da su bili nadređeni irskim službenicima, pri čemu je uniformiranost vojnih snaga ipak bila samo jedan od simbola kolonizacije.²⁶

4.2. OBRAZOVANJE

S obzirom na činjenicu da je, unatoč povećanju broja Britanaca naseljenih u Irskoj u drugoj polovici 19. stoljeća, njihov broj 1911. godine činio samo 3% irske populacije, bilo je potrebno

19 D. FITZPATRICK, 1999, 518.

20 D. FITZPATRICK, 1999, 501.

21 D. FITZPATRICK, 1999, 496.

22 D. FITZPATRICK, 1999, 496.

23 D. FITZPATRICK, 1999, 500.

24 J. DARWIN, 2009, 33.

25 D. FITZPATRICK, 1999, 516.

26 P. LEVINE, 2007, 127.

pronaći druge načine širenja kolonijalnih utjecaja.²⁷ Rješenje je bilo provođenje procesa anglikanizacije, odnosno nametanja engleskog jezika, običaja i kulture, najčešće kroz obrazovanje koje je bilo element prikazivanja vlastite superiornosti kroz edukaciju „neukih“ Iraca. Takav odnos prema irskom stanovništvu klasičan je primjer kolonijalne kontrole vidljiv i u ostalim dijelovima Britanskog Carstva.²⁸ Posljedično tome, 1831. godine dolazi do stvaranja Nacionalnog obrazovnog sustava čija je uloga bila provođenje „kulturnog imperijalizma“, odnosno gušenje irskog jezika, običaja, nacionalnih osjećaja te političkih ideja, kao i prevlasti Katoličke crkve u Irskoj.²⁹ Cilj je bio eliminirati irsku povijest te dovesti do potpune asimilacije Iraca brisanjem lokalnih identiteta.³⁰ Obrazovanje mladih službenika bilo je ključno za održavanje kolonijalnih službi koje su zahtijevale velik broj zaposlenika, a koje je Irska mogla ponuditi zahvaljujući otvaranju sveučilišta, poput Trinity Collegea u Dublinu.³¹ Slijedom toga, brojni su Irci svoje mjesto pronašli u indijskim medicinskim službama, ali i u vojnim te administrativnim službama diljem Australije i Kanade. Iako su se među njima nalazili i katolici i protestanti, valja istaknuti da su gotovo sve više kolonijalne administrativne položaje držali protestanti, i to većinski Englezi, a u manjoj mjeri sami Irci, baš kao što je slučaj i u vojnoj organizaciji. Osim toga, značajan dio njih svoje je mjesto nalazio i u britanskim vojnim postrojbama, posebice u Indiji, ali i u Bengalu gdje su Irci između 1758. i 1834. godine činili dominantnu većinu.³²

5. IRSKE MIGRACIJE

Međutim, najveći irski doprinos Britanskom Carstvu bile su emigracije, kojima su Irci kao kolonizirani narod pridonosili širenju engleske uprave i kulture. Iako su se najvećim dijelom iseljavali prema Britaniji ili Sjedinjenim Američkim Državama, gotovo su sve Britanske kolonije imale značajan udio irskog stanovništva, čak i u razdobljima u kojima su migracije išle nešto slabijim tokom.³³ Tome u prilog ide činjenica da je Irska imala najveću stopu migracija u Europi 19. stoljeća.³⁴ Prema Sjevernoj su Americi tijekom 18. stoljeća u najvećoj mjeri migrirali irski protestanti, u potrazi za boljim životom i vjerskom slobodom, no u drugoj polovici 19. stoljeća oko 90% atlantskih migracija činilo je irsko katoličko stanovništvo. U tom je razdoblju prema Sjevernoj Americi te Australiji i Novom Zelandu migriralo oko 3,5 milijuna Iraca.³⁵ Valja naglasiti da migrantske brojke ne bi poprimile tolike razmjere da nije bilo državne, odnosno financijske pomoći, bez koje irski migranti ne bi mogli doći do udaljenih kolonija. Privatno sponzorstvo kolonista u potrazi za radnom snagom poticalo je dobrovoljne migracije radnika, a loši životni uvjeti sredinom 19. stoljeća potaknuli su brojne pojedince na kriminal, često uvjetovan željom za bijegom iz glađu opustošene Irske.³⁶ S druge strane, migracije prema Kanadi i Africi nisu imale financijsku potporu, no bile su poticane obećanjima o darivanju zemlje.³⁷

27 D. FITZPATRICK, 1999, 498.

28 D. FITZPATRICK, 1999, 499.

29 D. FITZPATRICK, 1999, 503.

30 A. JACKSON, 2013, 75.

31 D. FITZPATRICK, 1999, 510.

32 D. FITZPATRICK, 1999, 510.

33 D. FITZPATRICK, 1999, 512.

34 K. KENNY, 2013, 45.

35 K. KENNY, 2013, 46.

36 D. FITZPATRICK, 1999, 513.

37 D. FITZPATRICK, 1999, 514.

Jedna od specifičnosti irskih migracija bila je relativno jednaka stopa emigracija muškaraca i žena. Same su kolonije, obilježene manjkom žena i ženske radne snage, na ovaj način ispunjavale sve radne potrebe, posebice kada se u obzir uzme činjenica da se Irci nisu ograničavali na rad na zemlji i u kućanstvima, već su se zapošljavali i u rudarstvu, trgovini te administrativnim službama, na taj način naseljavajući i urbana i ruralna područja. Slijedom toga, posljedica vanjskih, ali i povratnih migracija prema Britaniji, bila je ispreplitanje irske tradicije s kulturama cjelokupnog Britanskog Carstva.³⁸ Tako su primjerice irski političari s početka 20. stoljeća bili pod velikim utjecajem južnoafričkih političara, s kojima su održavali odnose, te Burskog rata.³⁹ Irske su se kolonijalne veze, osim toga, proširile i na crkvu koja je postala važan faktor u djelovanju ne samo na valove migranata, već i na domorodačko stanovništvo, dijeleći elemente irske kulture, istovremeno se ne udaljavajući od imperijalnog patriotizma i britanske vladavine.⁴⁰ Uzimajući navedeno u obzir, jasno je da je britanska vlast u Irskoj održavala kolonijalnu kontrolu koja je bila nepovoljna za njezin slobodan razvitak te da bi, slijedom toga, točno definirana „kolonijalna vladavina bila manje nepovoljna za Irsku od integracije“.⁴¹

6. IRSKA U 20. STOLJEĆU – RAZLIKE U POLITIČKIM IDEJAMA

20. je stoljeće sa sobom donijelo razvoj irskih političkih ideja, osnaženih sve većom industrijalizacijom, urbanizacijom te otvaranjem visokog obrazovanja nižim slojevima katoličkog stanovništva.⁴² Početkom stoljeća, javljaju se različiti politički planovi od kojih neki teže očuvanju unije, dok neki naginju idejama o nastanku federalnog carstva.⁴³ Među takvim se programima treba istaknuti i prvotni program Sinn Feina⁴⁴ prema kojemu se Griffith zalagao za dualnu monarhu prema primjeru Austro-Ugarske, u isto vrijeme braneći važnost irske kulture.⁴⁵ Slijedom toga, jasno je da su mišljenja Iraca o položaju Irske unutar Britanskog Carstva često bila oprečna te dok su jedni zahtijevali potpunu separaciju, drugi su u obzir uzimali napredak koji je engleska kultura donijela irskom narodu, zbog čega pripadnost Britanskom Carstvu nije bilo interpretirano kao podčinjavanje izvanjskoj vlasti.⁴⁶ Potrebno je istaknuti da je u kreiranju političkih struja određenu ulogu imala i religija, jer je Katolička crkva imala snažan društveni, ali i politički utjecaj na irsko stanovništvo, od kojega je 75% pripadalo katoličkoj vjeroispovijesti. Pri tome je Katolička crkva davala otvorenu potporu irskoj samoupravi, no uz ograđivanje od radikalnih iskaza nacionalizma, zbog čega je prvotno osudila Uskršnji ustanak. Dominacija katoličanstva bila je samo još jedan od faktora koji su dijelili sjever od juga i koji je bio trn u oku protestantskim unionistima, usmjerenima na smanjenje moći Katoličke crkve.⁴⁷ Za razliku od toga, protestantska je crkva Sjeverne Irske poticala ideje ulsterskih protestanata, odnosno održavanje veza Irske i Velike Britanije. Obje su strane stvarale snažne lokalne veze u

38 D. FITZPATRICK, 1999, 514.

39 D. MCMAHON, 1999, 147.

40 D. FITZPATRICK, 1999, 520.

41 D. FITZPATRICK, 1999, 495.

42 D. MCMAHON, 1999, 138.

43 J. DARWIN, 2009, 299.

44 Sinn Fein je irski nacionalni pokret i politička stranka u Republici Irskoj i Sjevernoj Irskoj osnovan 1905. godine u Dublinu od strane Arthura Griffitha. <https://enciklopedija.hr/clanak/sinn-fein> (pristupljeno: 15.11.2024.).

45 D. FITZPATRICK, 1999, 505.

46 D. FITZPATRICK, 1999, 509.

47 D. MCMAHON, 1999, 139.

kolonijama, pružajući moralnu i financijsku pomoć pojedinim stranama, a što je u konačnici u velikoj mjeri djelovalo na irske kolonijalne politike.⁴⁸

Irske su se nacionalne težnje u prvom redu ogledale u borbi za uvođenjem samouprave, no valja istaknuti kako je najveći problem Irske bila njezina blizina samom Londonu, zbog čega bi samouprava ugrozila jedinstvo Britanskog Carstva.⁴⁹ Prvi uspješni pokušaji oko uvođenja samouprave, odnosno Home rulea⁵⁰ događali su se između 1912. i 1914. godine. No, pitanja oko toga koji će dijelovi Irske biti obuhvaćeni njime te težnja sjevera za održavanjem vlastite ekonomske sigurnosti i dalje su bili tema prijedora. Iako je, za razliku od prethodnih pokušaja uvođenja samouprave koji su obilježili 19. stoljeće, Home rule bio prihvaćen, ipak nije bio proveden zbog izbijanja Prvog svjetskog rata.⁵¹ Irska se suočavala s brojnim unutarnjim problemima te je predratno stanje u Irskoj bilo je obilježeno sukobima nacionalista i unionista, no unatoč tome, izbijanje rata paузiralo je nacionalne interese i preusmjerilo pažnju na vojne napore.⁵² Irski su vojnici bili sastavni dio britanskih vojnih postrojbi u Prvom svjetskom ratu, formirajući čak i dobrovoljne postrojbe, pri čemu je jedan od ključnih razloga za to je bila nada da će britanska vlada i Sjeverna Irska pristati na samoupravu na temelju zajedničke borbe. Vođa Irske parlamentarne stranke, John Redmond, dao je svoju potporu britanskim ratnim interesima, no unatoč prvotnom entuzijazmu, tek je 6% irskih muškaraca sudjelovalo u ratu, što je relativno mala brojka u odnosu na vojne postrojbe ostalih bijelih kolonija.⁵³ Velik pomor irskih vojnika na Galipolju, često tretiranih kao udarne trupe kojima ne treba vjerovati, te brutalna reakcija vlasti na Uskršnji ustanak razbili su zadnje nade u ravnopravnost političke unije.⁵⁴

Naime, u travnju 1916. dolazi do ustanka republikanaca i Irske republikanske vojske (IRA) koji, pod vodstvom Patricka Pearsea, proglašavaju privremenu vladu u Dublinu.⁵⁵ Premda ova pobuna nije bila jedina koja je u tom trenutku pogađala Britansko Carstvo, šestodnevne borbe dovele su do 450 žrtava, 16 osuđenika na smrt te preko 3500 uhićenja, što je eskaliralo situaciju i povećalo porast nacionalnih osjećaja. Unatoč ratu, opresivni se politički obruč stegnut nad Irskom samo još dodatno pojačao.⁵⁶ Represija je provođena uz pomoć snaga pod nazivom Black and Tans⁵⁷, a čiji se pritisak nastavio i nakon rata. Ove su vojno-policijske snage služile kao model represivnih alata u drugim dijelovima Britanskog Carstva obilježenima nicanjem antikolonijalnog i antibritanskog nacionalizma.⁵⁸ Usprkos nadi da će završetak ratnih zbivanja donijeti mir, 1918. godine, osiguravajući 73 mjesta, izbore u Irskoj odnosi Sinn Féin s programom koji se zalagao za

48 D. FITZPATRICK, 1999, 519.

49 J. DARWIN, 2009, 299.

50 Home rule označava irsku samoupravu, odnosno politički program irskog nacionalnog pokreta između 1870. i 1914. godine. Cilj pokreta bio je ostvariti samoupravu Irske s vlastitim parlamentom i vladom u sklopu Britanskog Carstva. <https://enciklopedija.hr/clanak/home-rule> (pristupljeno: 15.11.2024.).

51 D. MCMAHON, 1999, 139.

52 J. DARWIN, 2009, 354.

53 P. LEVINE, 2007, 183.

54 W. M. R. LOUIS, 1999, 9.

55 P. LEVINE, 2007, 184.

56 D. FITZPATRICK, 1999, 504.

57 Black and Tans su postrojbe britanskih regruta koje su djelovale u Irskoj između 1920. i 1921. godine. Većinski dio postrojbi činili su britanski veterani Prvog svjetskog rata, a ime su dobili po uniformama koje su nosili, odnosno bež hlačama te crnim ili tamno zelenim košuljama. Njihova uloga bila je sukobljavanje s pripadnicima Irske republikanske vojske, no često su se sukobljavali i s irskim civilnim stanovništvom. <https://www.britannica.com/topic/Black-and-Tan> (pristupljeno: 15.11.2024.).

58 W. M. R. LOUIS, 1999, 13.

nastanak Irske republike i neovisnost, što je u konačnici dovelo do izbijanja novih sukoba.⁵⁹ Jedan od temeljnih razloga uspjeha Sinn Feina na izborima bio je strah od novačenja, što je dovelo do otvorenog odbijanja regrutacije i potpisivanja peticije protiv novačenja organizirane od strane vodstva Sinn Feina 1918. godine. Ta je reakcija izazvala izbijanje čvrste represije očitovane u uhićenjima irskog vodstva i zabrani političkih sastanaka Sinn Feina.⁶⁰

7. IRSKI RAT ZA NEOVISNOST I USPOSTAVA REPUBLIKE IRSKE

U konačnici, nesigurna politička situacija dovela je do izbijanja Irskog rata za neovisnost između 1919. i 1921. godine, tijekom kojeg je Sinn Fein imenovao Irsku Republiku s vlastitim parlamentom, Dail Eireannom. Predsjednik Sinn Feina i novoosnovane republike, Eamon de Valera, rat je proveo u Americi tražeći novčana sredstva i priznanje republike, dok su Griffith i Michael Collins, ministar financija i direktor organizacije IRA, vodili situaciju u Irskoj.⁶¹ Provođenje „indijskih“ mjera, odnosno mjera blokade irskih teritorija, kao i novčano kažnjavanje gradova tijekom samog rata, dokaz su da je i u 20. stoljeću Irska stajala na raskršnici između britanskog te kolonijalnog položaja.⁶² Kao pokušaj rješavanja situacije i zadovoljena separatističkog juga i unionističkog sjevera, britanska je vlada 1920. godine izdala Government of Ireland act⁶³, koji predlaže stvaranje dvaju irskih parlamenata te Sjeverne i Južne Irske, a što krajem godine i službeno postaje zakon.⁶⁴

Utvrđena je jasna podjela između protestantskog, unionističkog Ulstera te katoličkog, republikanskog juga. Dominacija protestantskih unionista na području Sjeverne Irske omogućavala je diskriminaciju manjinskog katoličkog stanovništva, a što se posebice ogledalo u oduzimanju političkih prava te prava na normalan i siguran život, poput prava na zapošljavanje.⁶⁵ No, konstantna izmjena djelovanja između vojnog pritiska i diplomatskih pokušaja, nepotrebno je oduživala rješavanje situacije u Irskoj. Idućih nekoliko tjedana bili su obilježeni sastancima i pregovorima britanske vlade, predvođene Lloyd Georgeom, i irskih predstavnika Griffitha i Collinsa koji su bili protivni prihvatanju statusa dominiona. Uvjereni da Velika Britanija neće dozvoliti Irskoj ista prava kao i ostalim dominionima, isključivo zbog geografske blizine, Irski su bili neuvjereni u prednosti prihvatanja nedefiniranog statusa dominiona, posebice zbog toga što on nije bio pravi cilj. Unatoč tome, konačno je rješenje bio Anglo-irski sporazum sklopljen 6. prosinca 1921. godine.

Temeljem sporazuma, 26 katoličkih okruga južne Irske dobilo je status dominiona unutar Commonwealtha, definiranog tek 1926. godine kao autonomne zajednice povezane s drugim dominionima osobom kralja, uz novo ime Irish Free State.⁶⁶ Uvjeti su bili odanost kralju, prihvatanje odredbi rata, mira, obrane i državnih sporazuma, osiguranje vladinih organizacija i objekata te, na koncu,

59 J. DARWIN, 2009, 353.

60 J. DARWIN, 2009, 356.

61 D. MCMAHON, 1999, 143.

62 D. MCMAHON, 1999, 145.

63 Government of Ireland act, odnosno Zakon o upravljanju Irskom je dokument koji je predložio stvaranje dvaju parlamenata u Irskoj, jedan koji bi uključivao 26 okruga na jugu Irske te drugi za šest okruga na irskom jugoistoku. Oba teritorija trebala su ostati dio Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Irske, no imala bi vlastitu samoupravu. <https://www.britannica.com/place/Belfast> (pristupljeno: 15.11.2024.).

64 D. MCMAHON, 1999, 143.

65 M. BILANDŽIĆ, 2004, 136–137.

66 P. LEVINE, 2007, 187.

postavljanje generalnog guvernera kao predstavnika Britanskog Carstva.⁶⁷ Međutim, činjenica da je Lloyd George zaprijetio ratom ukoliko ne dođe do potpisivanja sporazuma prema britanskim uvjetima, bila je samo jedan od razloga relativnog nezadovoljstva sklopljenim sporazumom. Rezultat nezadovoljstva bilo je sastavljanje verzije sporazuma pod nazivom Dokument broj 2, koji je prihvaćao status dominiona, no bez guvernera i odanosti kralju, a koji je obilježio povijest irsko-britanskih odnosa.⁶⁸

S obzirom na činjenicu da su migracijski valovi 19. stoljeća utjecali na još uvijek visok broj Iraca u drugim dijelovima Britanskog Carstva u 20. stoljeću, jasno je da su se posljedice irskog pritiska na britansku vladu očitovale i u drugim kolonijama koje su, potaknute buđenjem vlastitih nacionalnih interesa, zahtijevale veći utjecaj prilikom donošenja odluka.⁶⁹ Time dolazi do nastanka Westminstereskog statuta iz 1931. godine kojim su se dominioni priznali kao slobodne države vezane za britanske zakone isključivo vlastitim odabirom, na čemu je Irska bazirala svoj neutralni status u Drugom svjetskom ratu, a kojeg su neki njemački političari poput Eduarda Hempela, okarakterizirali kao pozitivan zbog nagrizajućih učinaka na održavanje čvrstih veza unutar Britanskog Carstva.⁷⁰ Iako im je taj statut dao veću slobodu, nijedna se od kolonija zbog političkih, kulturnih i gospodarskih veza, ipak nije odijelila od Britanskog Carstva.⁷¹

Idućih nekoliko godina, nakon dolaska na vlast de Valera 1932. godine, pitanje odnosa Irske i Britanije ponovno je bilo na listi dugotrajnih rasprava. Odbacujući odanost prema Britanskom Carstvu, pozivajući se na već spomenuti Dokument broj 2, de Valera je ponovno podigao pitanja zanemarena 1921. godine. Kao posljedica toga te dugogodišnjih previranja, uz privolu ostalih dominiona, 1936. kao zakon se definira External Relations Act⁷² kojim se uloga kralja priznaje samo za određena vanjska pitanja, a iduće se godine referendumom uvodi novi ustav.⁷³ Navedeni su događaji nagnali na sastavljanje novog Anglo-irskog sporazuma koji je za sobom povukao i pitanja, poput što će se dogoditi s Indijom i u kolikoj mjeri britanska vlada smije biti popustljiva s njihovim zahtjevima. Međutim, 1948. godine, novo irsko vodstvo na čelu s Johnom Costellom odbacuju ne samo External Relations Act, već proglašava i irsko napuštanje Commonwealtha. Iako su se Attlee i britanska vlada nadali obratu situacije i odustajanju od izlaska iz Commonwealtha, ostali dominioni s irskim stanovništvom dali su punu potporu irskoj odluci. 18. travnja 1949. službeno je proglašena Republika Irska.⁷⁴ Obuhvatila je sve južne katoličke okruge, dok je protestantski sjever zadržao svoj status unutar Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Sjeverne Irske. Britanska je vlada, na koncu prihvativši put koji je Irska odabrala, objavila zakonski akt kojim se priznaju državljanstvo irskih građana, glasačka prava te trgovački odnosi, no koji je potvrdio povezanost Velike Britanije i Sjeverne Irske, čije veze može prekinuti samo sjevernoirski parlament.⁷⁵ Irski problem nastavio se razvijati i nakon utemeljenja Republike Irske u kontekstu sjevernoirskog

67 D. MCMAHON, 1999, 153.

68 D. MCMAHON, 1999, 153.

69 W. M. R. LOUIS, 1999, 16.

70 K. JEFFERY, 1999, 309.

71 P. LEVINE, 2007, 188.

72 External Relations Act, odnosno Zakon o vanjskim poslovima potvrdio je abdikaciju kralja Edvarda VIII. te odredio da je Irska samostalna država koju s Britanskim Carstvom povezuju isključivo pitanja vanjskih poslova. <https://www.britannica.com/place/Ireland/Independent-Ireland-to-1959> (pristupljeno: 15.11.2024.).

73 D. MCMAHON, 1999, 157.

74 D. MCMAHON, 1999, 161.

75 D. MCMAHON, 1999, 162.

sukoba u kojemu su se, tijekom druge polovice 20. stoljeća, nacionalističke, katoličke snage sukobljavale s unionističkim protestantima zbog vjerskih, političkih, gospodarskih i psiholoških načela te razlika među istima.⁷⁶

8. ZAKLJUČAK

Na samom kraju, valja u obzir uzeti riječi nekih od postkolonijalnih autora poput Edwarda Sa-ida koji je istaknuo kako Irska nikad nije mogla izbjeći sudbinu kolonije, jer je britansko-irska veza formirana na kulturnoj ovisnosti te netrpeljivosti vidljivoj u pokušajima pobuna protiv engleske dominacije.⁷⁷ Na temelju iznesenih argumenata vidljivo je da je Irska prošla kroz višestoljetnu borbu za vlastiti položaj unutar sustava obilježenog represijom. Višeznačnost njezina položaja nikad u konačnici nije definirana, no jasno je da ni u jednom trenutku nije bila isključivo dominion ili isključivo kolonija. Elementi kolonijalizma vidljivi u formalnom i neformalnom širenju Britanskog Carstva oblikovali su Irsku 19. i 20. stoljeća zbog čega je moguće uočiti jasnu povezanost između udaljenih kolonija poput Indije s birokratskim aparatom uspostavljenim u Irskoj. Represija vojnih i policijskih snaga, kulturna asimilacija, nametanje engleskog jezika, gušenje nacionalne svijesti i iskaza bili su samo neki od načina provođenja kolonijalne vlasti u kontekstu unutarnje kolonizacije. No, istovremeno je Irska bila poprište jasno izražene nacionalne borbe neumorne u postizanju neovisnosti od britanske krune. Premda u 20. stoljeću službeno postaje dominion, elementi je kolonijalizma nikad u potpunosti nisu napustili, što je vrlo vjerojatno bila silnica koja je potaknula Irce na napuštanje Commonwealtha i kreiranje vlastitog puta izvan dosega britanske ruke. Stvaranje novih modela vodstva i kontrole, kasnije korištenih u različitim dijelovima Britanskog Carstva, te migracije koje su otvarale pitanja nacionalnog identiteta i državne samostalnosti, dokaz su neupitnog značaja kojeg je Irska imala na Britansko Carstvo.

⁷⁶ M. BILANDŽIĆ, 2004, 140.

⁷⁷ D. FITZPATRICK, 1999, 504.

BIBLIOGRAFIJA**MONOGRAFIJE**

- K. KENNY 2013 – Kevin Kenny, *Diaspora: A very short introduction*, Oxford: Oxford University Press, 2013.
- A. JACKSON 2013 – Ashley Jackson, *The British Empire: A very short introduction*, Oxford: Oxford University Press, 2013.
- P. LEVINE 2007 – Philippa Levine, *The British Empire: Sunrise to sunset*, London: Routledge, 2007.

ČLANCI U ČASOPISIMA

- M. BILANDŽIĆ 2004 – Mirko Bilandžić, Sjeverna Irska između rata i mira, *Politička misao*, broj 41, 2004, 135–160.

ZBORNICI I UREDNIČKA DJELA

- J. DARWIN 2009 – John Darwin, *The Empire project: The rise and fall of the British world-system, 1830–1970*, Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
- D. FITZPATRICK 1999 – David Fitzpatrick, Ireland and the Empire, *The Oxford History of British Empire*, vol. III, ur. A. Porter, Oxford: Oxford University Press, 495–522.
- K. JEFFERY 1999 – Keith Jefferey, The Second world war, *The Oxford History of British Empire*, vol. IV, ur. J. Brown, 1999, Oxford: Oxford University Press, 306–329.
- W. M. R. LOUIS 1999 – Wm. Roger Louis, Introduction, *The Oxford History of British Empire*, vol. IV, ur. J. Brown, 1999, Oxford: Oxford University Press, 1–47.
- D. MCMAHON 1999 – Deirdre McMahon, Ireland and the Empire-Commonwealth, 1900–1948, *The Oxford History of British Empire*, vol. IV, ur. J. Brown, 1999, Oxford: Oxford University Press, 138–163.

WEB STRANICE

- Black and Tans – <https://www.britannica.com/topic/Black-and-Tan> (pristupljeno: 15.11.2024.).
- Dominion – <https://enciklopedija.hr/clanak/dominion> (pristupljeno: 15.11.2024.).
- External Relations Act – <https://www.britannica.com/place/Ireland/Independent-Ireland-to-1959> (pristupljeno: 15.11.2024.).
- Government of Ireland Act – <https://www.britannica.com/place/Belfast> (pristupljeno: 15.11.2024.).
- Home rule – <https://enciklopedija.hr/clanak/home-rule> (pristupljeno: 15.11.2024.).
- Irish Free State – <https://www.britannica.com/place/Ireland/Independent-Ireland-to-1959> (pristupljeno: 15.11.2024.).
- Kolonija – <https://www.enciklopedija.hr/clanak/kolonije> (pristupljeno: 15.11.2024.).
- Sinn Fein – <https://enciklopedija.hr/clanak/sinn-fein> (pristupljeno: 15.11.2024.).